

E. EIN

Maksmise vastuvõtuks õigustatud isik

„Õiguse“ kirjastus, Tartu, 1938

13513

29600.

Maksmise vastuvõtuks õigustatud isik.

E. Ein.

1. — Kohustus lõpeb normaalselt täitmisega, s. t. kui kreditorile sammatakse see, mis moodustas kohustuse sisu. Termin kõrval „täitmine“ seadus kui ka kõnepruuk tarvitab teist väljendit „maksmine“, mis aga täpsemas terminoloogias tähendab raha sammamist; seda ei tehta mitte üksnes kohustuse täitmise (*solvendi causa*), vaid ka kohustuse loomise (*credendi causa*) otstarbel. Tarvitades segamini mõlemaid termineid, mõtleme käesolevas kirjutises „maksmise“ all kohustuse täitmist.

Selleks, et täitmine esineks kohustust lõpetava olmana, peab ta vastama teatavatele nõuetele, mis juba alates rooma klassikalisest ajastust kuni tänapäevani on püsinud samadena. Meie kehtivas tsiviilõiguses on need nõuded väljendatud BES art. 3484 järgmiselt: „Nõudmise täitmine tunnistatakse kehtivaks järgnevail tingimusil: 1) kui ta on toimetatud õigelt isikult õigele isikule, 2) kui ta on toimetatud õiges kohas, 3) õigel ajal ja 4) vajalisel viisil ja kombel.“

Meie kirjutise teema kohaselt tahame selgitada art. 3484 seda osa, mis nõuab kohustuse lõpetamise otstarbel maksmist õigele isikule. Art. 3488—3492 sätivad lähemalt, kes on see õige isik, kellele maksmine lõpetab kohustuse.

Art. 3488: „Täitmine omab seaduslikku jõudu ainult siis, kui ta on toimetatud kreditorile või tema õigusepärasele esindajale (volinikule, eestkostjale või hooldajale, korporatsiooni eestseisule jne.). Märkus. Täpsemad sätted on antud eespool, artiklites 71, 82, 98, 353, jj., 388, 2917 ja allpool, XVI lõikes.“

Art. 3489: „Kes maksmise toimetab selle vastuvõtmiseks mitteõigustatud isikule, see ei vabane oma kohustusest kreditori ees, kuid ta võib vastuvõtjalt saadu tagasi nõuda.“

Art. 3491 käsitleb maksmist kolmandale, selleks eriti kokkulepitud isikule (*solutionis causa adjectus*). Art. 3490 ja 3492 loendavad erandjuhud, millel maksmine loetakse kehtivaks, vaatamata maksmise toimetamisest mitteõigustatud isikule: 1) maksmine volitajale pärast volituse tagasivõtmist, millest võlgnikule pole teatatud, 2) makstu sattumine kreditori varasse.

2. — Normaalseim juhtum on, kui täidetakse kreditorile. Pole tähtis, kas vastuvõtja oli kreditoriks kohustusvahekorra alguses või sai ta selleks hiljemini; peaasi, kui ta kreditoriks on temale pakutava täitmise momendil. BES art. 3485 järgi võib täitmist kehtivalt vastu võtta ainult see, kel on võõrandamise õigus, s. t. kes võib oma vara käsustada. Käsustamise vabadus puudub teovõimetutel ja on kitsendatud mõnel liigil teovõimelistest: need ei saa täitmist vastu võtta, kuigi nad on kreditorid. Ometigi tuleb seda reeglit veidi kitsendada, sest mitte iga samme vastuvõtmine ei tähenda oma vara käsustamist. Näit. kui arst on kohustunud ravima väikest last, siis täidab ta oma kohustuse otseselt lapsele, ilma et viimase esindajad saaksidki täitmist vastu võtta; samuti ei tule kreditori käsustusvõimetus arvesse kohustuse täitmise juures, mis seisneb hoidumises mõnesugusest tegevusest (*non facere*), või kus ka *facere* kohustuse juures kreditori poolt mingisugust vastuvõttu tarvis ei ole; näit. naaber, olles kohustatud lammutama piiriäärse müüri, täidab oma kohustuse teise naabri vastu lammutamise lõpetamisega, ilma et selle tegevuse resultaat vajaks mingit vastuvõtmist naabri poolt.

Kreditori teovõime vajaduse kohta täitmise vastuvõtu puhul võiksimine püstitada järgmised laused. Kohustuse täitmise kehtivuseks ei ole kreditori teovõime või käsustusvõime oluline neil juhtumel, millel täitmine ei vaja kreditori kaastegevust, või kuigi nõuab kaastegevust, see ei kujuta õiguslikult relevantset tahteavaldust. Kui aga täitmise olmas-tikku kuulub õiguslik toiming, näit. asja üleandmine ja vastuvõtmine *solvendi causa*, siis on ilmtingimata vajalik kreditori teovõime resp. käsustusvõime. Kui säärasel korral kreditoril puudub käsustusvõime, võib täitmine kehtivalt toimuda ainult tema seaduslikule esindajale. Järelikult, kes maksab teovõimetule, ei vabane kohustusest, vaid peab veel kord maksuma tema esindajale, välja arvatud, kui makstud summa või ese kreditori varasse on sattunud ja seal veel säilib (BES

art 3492). Tõestama asjaolu, et makstu kreditori varanduses säilib, peab võlgnik, kes maksmise toimetab teovõimetule. Sellest tsiviilõiguslikust üldreegist on tehtud Riigihoiukassa seadusega (§ 20) erand alaealiste suhtes: nimelt need alaealised, kes ise oma nimele annavad raha hoiule, käsustavad oma hoiusummasid ilma vanemate või eestkostjateta üldalustel, s. t. nende sellekohasel nõudmisel võib Riigihoiukassa neile kehtivalt raha välja maksta.

Samuti kui teovõimetuile, ei saa maksmist kehtivalt toimetada BES art. 3485 järgi neile, kellel käsustusõigus oma vara üle kitsendatud või see neilt hoopis võetud. Nii näit. maksujõuetule, kelle vara üle konkurss avatud, toimetatud maksmine on kehtiv ainult niivõrra, kui võrra makstust on sattunud konkursitompu (BES art. 3492 ja 3522), maksmised aga, mis temale on toimetatud enne konkursi avamise kuulutamist, kui maksja konkursist ei teadnud, tuleb lugeda kehtivaiks. Sama võime väita maksmiste kohta kohtu- või administratiivasutiste poolt määratud maksmiskeeldude korral (TKS § 631—640, 1078—1083). Ka abielunaisele toimetatud maksmine neil kordadel, kui naise vara allub mehe valitsemisele, peaks kehtiv olema ainult BES art. 3492 ettenähtud määral (art. 53, 88, 92). Kreditor võib end ka vabatahtlikult kitsendada käsustusõiguses oma nõudeõiguse üle, näit. andes oma nõudeõiguse pandiks (BES art. 1466) või kasutusvalduseks (BES art. 1205 ja 1245), mis kordadel täitmise nõudmine ja vastuvõtmise õigus, kui täitmise aeg langeb pandiks või kasutusvalduseks oleku ajasse, kuulub pandikreditorile või kasutusvaldajale.

3. — Peale kreditori enese loeb BES art. 3488 maksmist vastu võtma õigustatud isikuks tema õiguspärased esindajad, tuues neist näitena voliniku, eestkostja, hooldaja ja korporatsioonide, s. t. juriidiliste isikute eestseisuse. Seega iga esindaja, olgu ta selles funktsioonis volituse, ametipädevuse või statuudi põhjal, niivõrra kui need alused annavad õiguse eraõiguslikke akte sooritada, on õigustatud maksmist vastu võtma. Õiguspärasele esindajale toimetatud maksmine lõpetab kohustuse otsekohe, mitte aga alles siis, kui makstu üle kantakse esindatavale või tema varasse kantakse. Avalikõiguslike juriidiliste isikute ja asutiste organid, kes õigustatud täitmist vastu võtma, on kindlaks määratud vastavalt nende asutiste koosseisu, pädevust ja tegevust reguleerivais

normistikes, eestkostjate ja hooldajate õigused BES-s ja eraõiguslike juriidiliste isikute organite pädevus nende põhikirjades, — seepärast võlgnik, toimetades maksmist mõnele neist, peab hoolikalt igal konkreetsel juhul kontrollima nende esindusõigust.

4. — Sellal kui mitmed välismaised uued tsiviilseadustikud ei määratle lähemalt, millise volituse põhjal ollakse õigustatud maksmist vastu võtma, ja see küsimus on jäetud kohtu otsustada iga konkreetse volituse sisu ja sihi põhjal, sisaldab meie tsiviilõigus ses küsimuses mõningaid kitsendavaid sätteid. Ühest küljest art. 3490 sõnastus „... die zum Empfange ertheilte Vollmacht...“, teisest küljest art. 4384 (... universaalvolinik võib maksmist vastu võtta, kuigi see pole positiivselt väljendatud, ainult äärmise hädavajaduse korral volitaja kahjude vältimise huvides) sunnivad järeldama, et maksmise vastuvõtmiseks on vajaline erivolitus resp. eriklausel üldvolituses¹. Küll aga võib kreditor kokku leppida võlgnikuga selle kohta, et viimane võib kehtivalt maksmist toimetada esimese üldvolinikule².

Kohtuasjade ajamiseks antav volitus ei õigusta veel täitmist vastu võtma. Kohtupristav aga, kellel on antud sissenõudmise volitus, on samaga volitatud ka maksmist vastu võtma. Kes on volitatud teise eest lepingut sõlmima, või kes on volitatud võlgnikule täitmist meelde tuletama, ei ole samaga veel õigustatud täitmist nõudma ega seda vastu võtma. Seevastu võib aga presumeerida maksmise vastuvõtmise õigust isikul, kes on volitatud kreditori poolt allakirjutatud kviitungit võlgnikule esitama. Ehkki seadus näib nõudvat maksmise vastuvõtuks erivolitust, on iga konkreetse volituse puhul tõlgenduse küsimuseks, milliste sõnadega või väljendustega säärane volitus antuks loetakse; suurel määral on ses küsimuses mõõtuandvaks tavad, eriti kaubanduslikul alal. Nii näit. prokuristid, kaubaagendid, ärimüüjad on õigustatud printsipaali eest maksmist vastu võtma, viimased muidugi ainult sularaha eest müüdava kauba eest.

Kreditori poolt antud sissenõudmise volitusega tekib võlgnikul võimalus ja samal ajal ka kohustus volinikule maksmist toimetada; mittemaksmisega viimasele satub

¹ Vt. Buengner, Commentar zu dem vierten Buch ecc. lk. 256; Erdmann, System IV k., lk. 245 m. 5 ja 7 (venek. tõlkes).

² Säärane klausel esineb näit. Riigihoiukassa tingimustes p. 20.

võlgnik viivitusse kreditori ees. Mõistagi, et võlgnik võib maksta ka kreditorile endale; kui viimane keeldub maksmist vastu võtmast, juhtides maksta soovijat oma esindaja juurde, võib ta ise vastuvõtu viivitusse sattuda. Keelduda esindajale täitmast võib võlgnik ainult siis, kui lepingus ette on nähtud maksmine isiklikult kreditorile või kui see seadusega ette on kirjutatud või kui kohustuse sisu seeläbi oluliselt muutuks.

Võlgnik on õigustatud kreditori volinikule maksmist toimetama senikaua kuni volitus pole lõppenud või tagasi võetud. Võlgnikule peab aga volituse tagasivõtmine olema teatavaks tehtud, sest vastasel korral loetakse tema poolt toimetatud maksmine volituse kaotanud isikule ikkagi kehtivaks. BES sisaldab selle kohta erisätte art. 3490: „Kui täitmise vastuvõtmiseks antud volituse tagasivõtmisest pole võlgnikule teatatud, siis tema poolt volinikule täitmine, mis toimetatud võlgniku teadmatuses volituse tagasivõtmise kohta, loetakse kehtivaks.“ Siit järgneb, et võlgniku poolt säärasele isikule toimetatud maksmine on kehtiv kahel, kumulatiivselt eksisteerival tingimusel: 1) võlgnikule pole teatatud ning 2) ta ei teadnud volituse tagasivõtmisest. Järelikult, kui üks neist tingimustest puudub, ja nimelt 1) kui võlgnikule on teatatud, kuid maksmise momendil ta siiski ei teadnud volituse tagasivõtmisest (näit. ta jätab avamata telegrammi, milles teatatakse volituse tagasivõtmisest) või 2) kui temale pole eriti teatatud, aga ta on saanud teisel viisil teada või peab teadma volituse lõppemisest, kuid ta sellele vaatamata maksab endisele volinikule, — siis on maksmine valesti toimunud ja ta peab uuesti maksma.

Kui volitus on antud mõnesuguse tingimuse all, siis peab volinik võlgnikule tõestama tingimuses märgitud asjaolu; muidu ei tarvitse võlgnik maksta või ta maksab omal riisikol. Näit. kui kreditor annab umbes järgneva volituse: „Minu äraolekul on volitatud maksmist vastu võtma minu volinik.“ Kui volinik selletaolist volitust esitades nõuab maksmist, peab võlgnik keelduma seda tegemast, kuni volinik pole tõestanud, et kreditor maksmise ajal oma elukohast ära on.

Võlgnikule ei lähe korda, missugune õiguslik vahekord kreditori ja tema voliniku vahel on, mis saadab volituslepingut; see võib olla mandaat, teenistusleping, kinkimine jne. Võlgniku seisukohalt on tähtis, et maksmise momendil

oleks vastuvõtja õigustatud vastu võtma. Kreditor võib iga volitust tagasi võtta, isegi säärast, mis on antud volinikule *in rem suam*, s. t. õigusega saadut endale jätta.

5. — Sissenõudmise resp. maksmise vastuvõtmise volitusest on juriidiliselt erinev maksekäsk (*Schuldanweisung*), millega kreditor teeb oma võlgnikule korralduse maksta tema, s. o. käsuandja arvel kolmandale isikule. Kuigi see juriidiliselt erineb volituse andmisest kolmandale isikule, omab võlgniku poolt sellele toimetatud maksmine kohustust lõpetavat jõudu, nagu maksmine kreditorile endale või tema kreditorile.

Nii maksmise vastuvõtmise volitusest kui ka maksekäsust erineb nn. *solutionis causa adjectus*'e figuur, mis on ette nähtud BES § 3491, ja seisneb selles, et kreditor ja deebitor lepivad kohustuse tekkimise juures või ka hiljemini kokku, et deebitor võib kohustust täita kas kreditorile endale või eriti selleks määratud kolmandale isikule. Säärane kokkulepe erineb lepingust kolmanda isiku kasuks seepoolest, et siin ei teki kolmandale isikule mingit iseseisvat õigust kohustuse täitmise peale (vrd. BES art. 3116 jj.). Sissenõudmise resp. vastuvõtmise volitusest ta erineb aga seepoolest, et 1) sellal kui volitus on kreditori poolt igal ajal tagasivõetav, võib võlgnik *solutionis causa adjectus*'ele maksmist toimetada ka siis, kui kreditor hiljemini, s. t. pärast kokkulepet sellele vastu on (vt. BES § 3491 ja *Zwingmann*, I N 94), 2) volinikul on volituse põhjal õigus maksmist nõuda, *sol. causa adj.* aga seda teha ei saa, sest ta on õigustatud ainult vastu võtma temale toimetatavat maksmist, 3) otsesest esindajast erineb volinik veel seepoolest, et ta võtab võlgnikult maksmise vastu küll kreditori arvel, aga oma nimel, ja see avaldub selles, et ta pole kohustatud esitama võlgnikule vastuvõtuks õigustavaid tiitleid.

BES art. 3491 kohaselt kaob võlgnikul võimalus toimetada maksmist *sol. causa adj.*-le: 1) viimase surmaga, s. t. ei saa kehtivalt maksta tema pärijaile, 2) kui kreditor on juba tõstnud kohtuliku nõudmise võlgniku vastu. Meie seadustes ei leidu otsesest vastust küsimusele, kas võib võlgnik maksmist toimetada maksujõuetule *s. c. adj.*-le, eeldusel muidugi, et võlgnik seda seisundit teab või teadma peab. Meie arvates tuleb küsimusele vastata eitavalt.

Kui maksujõuetule üldse maksmised tuleb lõpetada, siis ei kujuta maksmine temale kui *sol. c. adj.*-le mingit erandit; maksta ka tema vara konkursivalitsusele võlgnik ei või, sest konkursivalitsusel pole käsustusõigust selle isiku vara üle, kes *sol. c. adj.*-e määras. Samuti ei või meie arvates võlgnik maksta *s. c. adj.*-le, kui viimase õiguslikus seisundis on toimunud muutused, mis raskendavad kreditorile makstu kättesaamist³. Välja arvatud *sol. c. adj.* surm, maksujõuetus ja kreditori poolt kohtulikul teel sissenõudmise juhtumid, võib võlgnik *sol. c. adj.*-le maksmist toimetada isegi vastu kreditori tahtmist, sest võimalus maksta kolmandale isikule on loodud kokkuleppega. Kui aga *sol. c. adj.* on kreditori poolt ühekülgsest määratud (näit. kreditorilt lähtuvate kirja- ja arveplankidel on trükitud maksukoha nimetus), siis tuleb arvata, et võlgnik võib maksmist säärasesse kohta toimetada seni, kuni kreditori poolt pole temale, s. o. võlgnikule vastupidist korraldust saabunud⁴.

6. — Erandlikult võib võlgnik maksta oma kreditori kreditorile. Säärase maksmisega vabaneb oma kohustustest allüürnik ja -rentnik BES art. 4031 järgi: „Allüürnik või -rentnikul on aga õigus oma üüri- või rendiraha tasuda otseselt üüritajale või renditajale võla suuruses, mis lasub esimesel üürnikul või rentnikul.“ Kreditori kreditorile maksmisega sarnase efektiga on kreditori maksujõuetuse korral maksmine tema konkursitombule; samuti nõudeõiguse pantimise korral: ka siin on pandikreditoril õigus nõuda ja vastu võtta võlgnikult panditud võlakohustuse järgi (BES art. 1466). Üldist reeglit aga, et võlgnik vabaneb kohustusest, makstes oma kreditoril kreditorile, meie õigus püstitada ei võimalda. Tehes seda, vabastab võlgnik küll oma kreditori, kuid jääb ise viimase ees edasi kohustatuks ja ainult kaudsel teel võib ta saavutada vabanemist oma kohustusest ja nimelt, kas 1) lastes endale tsedeerida nõudmise kreditori vastu, või 2) toimides *negotiorum gestor*'ina, esitab kompensatsiooni korras vastunõudmise oma kreditori vastu.

Võlgniku poolt kohustuse täitmine kohtudeposiiti maksmisega ei kuulu vaatlemisele ühenduses subjekti küsimusega,

³ Vt. Windscheid, II k., § 342 mk. 38.

⁴ Vt. A. v. Thur, *op. cit.*, lk. 425, m. 28.

vaid on pigemini maksmisviis, mis seisukohast seda ka BES vaatleb.

7. — Kui võlgnik on maksnud isikule, kes vastuvõtmiseks polnud õigustatud, võib teatavatel juhtudel säärane maksmine siiski kehtivaks muutuda või põhjustada kohustuse kustumise. Kaks säärast juhtumit mainib *explicite* BES (art. 3490, 3492), kuid neid saame konstrueerida enamgi.

1) Mitteõigele isikule makstu on sattunud kreditori varasse (*in rem versio*, BES art. 3492).

2) Maksmine on toimunud kreditori endisele volinikule, kuid võlgnikule poldud teatatud ega ka muidu ta ei teadnud volituse tagasivõtmist (art. 3490); seadus mainib siin küll ainult volituse tagasivõtmist, kuid samaväärne on volituse kustumine volitaja surma läbi. Seda volituse kohta antud sätet võib analoogia teel laiendada ka teiste juhtumite kohta, kus võlgnik oli õigustatud teistele maksuma, õigustuse tagasivõtmist aga pole temale teatatud ja tema ka muidu seda ei tea. Näit: tsedent ja tsessionaar, pärast seda kui võlgnikule on teatatud tsedeerimisest, muudavad aga selle ära, kuid ei teata äramuutmisest võlgnikule (BES art. 3474).

3) Kreditor, kel käsustuse õigus oma vara üle, kiidab tagantjärele heaks maksmise mitteõigustatud isikule (*ratihabitio*, BES art. 2946, 2947) või nõustub sellega maksmise juures; säärane nõustumine ja ratihabeerimine võib toimuda ka vaikivalt. Säärane nõustumine või ratihabeerimine, kui see tehakse kreditori esindaja poolt, ei ole meie arvates kehtiv, kui seega esindatu õigusi kahjustatakse (analoogia art. 2949-ga).

4) Kreditor saab mitteõige vastuvõtja pärijaks piiramatult vastutusega⁵.

5) Mitteõigustatud vastuvõtja pärast deebitori poolt valesti toimetatud maksmist saab sama nõude tsessio teel õigelt kreditorilt endale.

8. — Kui võlgnik on maksmise toimetanud mitteõigustatule ja kui makstu pole sattunud kreditori varasse, või kui kreditor pole heaks kiitnud ebaõiget maksmist või kui maksmine pole toimunud muil meie artikli p. 6 ja 7 tingi-

⁵ L. 11 § 5 D 13, 7. A. Windscheid-Kipp (1907) II, lk. 430. Et kreditori muutumisega deebitori pärijaks kohustus kustub, on ütlema tagi selge; kuid säärasel korral astub kreditor ka deebitori *condictio indebiti* õigustesse.

musil, siis on säärane maksmine üldreegli järgi kehtivusetu. Kui võlgnik maksmisel teadis või teadma pidi, et vastuvõtja pole õigustatud, on maksmise kehtimatus niivõrra ilmne, et sel puhul on igasugune selgitamine liigne. Maksmine on kehtetu ka neil juhtumel, kui keegi end kreditorina või muidu õigustatuna välja annab ja võlgnik teda selleks ka peab heas usus, mis hea usk võib põhineda koguni vabandataval eksimusel.

Võlgnik on eksimusse viidud sageli pettuse tagajärjel maksmise vastuvõtuks mitteõigustatud isiku poolt, kes end varustanud kreditori allkirja järeletegemise teel näilise volitusega või koguni kreditori ennast legitimeerivate dokumentidega. Nagu juba omaaegne Riia raekohus oma apellatsioonitsuses 24. VIII 1884 nr. 5787 deklareeris, „ei kustuta maksmine muule kui õiguspärasele kreditorile kohustust ka siis mitte, kui võlgnikul oli põhjust arvata (wenn der Schuldner Veranlassung zu dem Glauben hatte), et maksmise vastuvõtja on kreditor“⁶.

Meie seadus ei tunne maksmise puhuks hea usu (*bona fides*'e) kaitse klauselit, nagu eritingimusel mõni välismaine tsiviilseadustik⁷. BES art. 3489 sõnastus on väga selge, millest kaksipidi ei või aru saada: „Kes on sooritanud täitmise vastuvõtuks mitteõigustatud isikule, ei vabane kohustusest kreditori vastu.“ Erandid on seaduses eri kohtadel sätitud, kuid konstrueerida üldiselt hea usu kaitset võlgniku poolt ekslikult toimetatud maksmise puhul oleks meelevaldne. Võlgniku eksimusel maksmise puhul on muidugi oma suur tähtsus, sest eksimus on üheks oluliseks tingimuseks makstu tagasinõudmise (*condictio indebiti*) tekita-

---

⁶ Vt. Zwingmann, Civilrechtliche Entscheidungen, VII k., nr. 1344-a. Kaasus oli järgmine: Riia Börsipank oli andnud Dorothea N-le viimase nimele kirjutatud hoiutähe. Maria N., saanud mainitud hoiutähe oma valdusse, samuti kui Dorothea passi, nõudis, neid kaht ürikut esitades ja seega petlikult Dorothea N-na esinedes, pangalt raha väljamaksmist, mis ka toimus. Dorothea N. nõudis pangalt hoisusumma tasumist, millele kostja, Börsipank, vaide esitas, heites ette nõudjale hooletust hoiutähe hoidmises; selle peale väitis nõudja omakord, et kostja on hooletu olnud petturi, Maria N-i legitimatsooni kontrollimisel.

⁷ Prantsuse Code Civil art. 1240: le payement fait de bonne foi a celui, qui est en possession de la creance, est valable, encore que le possesseur en soit par la suite evincé. — Vt. selle kohta Baudry-Lancantinerie, Traité ecc. Les obligations II k., § 1445.

miseks mitteõigustatud vastuvõtjalt (BES art. 3489 ja 3684), kuid eksimus ei saa põhjustada siin kahesugust juriidilist tagajärge: 1) et heas usus ekslikult makstu kustutaks kreditori vastu kohustuse ja 2) looks makstu tagasinõudmise õiguse mitteõigustatult rikastunu vastu.

Ometi mõnel puhul võib osutuda, et mitteõige maksmisega võlgnik vabaneb kohustusest täita veel kord õigustatule. Nii on kujuteldav *species*-asja andmise kohustuse puhul, et kui võlgnik ei saa enam seda kindlaksmääratud asja kreditorile anda, see on juba ära antud mõnele teisele ja teda enam kätte ei saa ja kuivõrra säärane asja andmine toimus olustikus, mis võrdub juhusega, siis täitmise võimatuse tõttu võlgnik vabaneb kohustusest, eeldusel, et ta juhuse eest vastutav ei olnud (vt. BES art. 3517 ja 3439)⁸. Suguskohustuste, peamiselt rahasumma maksmise kohustuste täitmisel aga eelmainitud põhjus ei saa kustutada kohustust, sest *genus non perit* ja võlgnikul tuleb täitmist korrata õigele isikule. Vaatamata sellele, et meil kehtiv BES sisaldab maksmise kohta täpseid sätteid, on meie praktikas ses küsimuses tendents end mõjustada lasta *ex-Vene* Senati otsustest, mis pole Balti eraõiguse alal, vaid Sise-Venemaa asjus tehtud. Kui toetuse otsimine neist otsustest küsimuses, kas võlgnik, kes heas usus maksnud mitteõigustatud isikule, vabaneb kohustusest, on ekslik. Tähtsust võiksid need otsused omada ainult neil juhtudel, kui nad oleksid tehtud BES sätete rakendamisel⁹. Suurem osa neid on aga langetatud VSK X k. 1. jao kehtivuspiirkonnas. Me teame aga, et VSK X k. 1. j. ei sisalda üldse sätteid kohustuse täitmise kohta, nagu neid leida võime BES art. 3485—3492.

Solutio kohta erisätete puudumise tõttu *ex-Vene* tsiviil- ja kaubandusseadustes olid Vene kohtud, eesotsas Valitseva Senati tsiviilkassatsiooni- ja kohtudepartemanguga, sunnitud oma loominguga tühikut täitma — tegema seda, mis meil Balti tsiviilasjades tarvis teha ei olnud. Sääraste otsustena võime mainida alljärgnevaid¹⁰:

⁸ Vrd. A. v. Th u r, *op. cit.*, lk. 426.

⁹ Nagu näit. Senati tsiv.-kass. dep. otsus 24 II 1899, toim. nr. 3216.

¹⁰ Need otsused on ära toodud Kaunase ülikooli dots. O. v. Büchleri poolt ja tema poolt kriitiliste märkmetega varustatud ajakirjas „Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht“ 98. köites 1933. a. lk. 201—219. Senati otsused nr. 114—1892. a., nr. 553 — 1911. a.,

I. Kassatsioonidepartemangu otsus nr. 63 — 1894. a., milles peituvad meid huvitavas küsimuses maksimiid: 1) Maksukäsundi saanud pank (võlgnik — meie täiendus), toimetades maksmist maksukäsundiga soodustatu volinikule, on kohustatud viimase vastuvõtu õigustust kontrollima. 2) Voliniku vastuvõtuõigustus käesolevas mõttes on olemas mitte üksnes siis, kui maksukäsundi summa vastuvõtu-õigustus tõeliselt oli antud, vaid ka juba siis, kui olustiku kohaselt pangal oli küllaldane põhjus arvata, et maksimise vastuvõtjal säärane õigustus olemas. 3) Kui maksukäsundil leiduv volitus on võltsitud, vabaneb pank maksimisest, olgu siis, et võltsimine oma jämeduse tõttu äraantav on. 4) Kas maksukäsundiga soodustatu süüdi on selles, et võltsimine võimalikuks sai, või mitte, on tähtsusetu. Senat on oma otsuse tegemises lähtunud VSK X 1. j. § 684 väljendatud põhimõttest, et kes oma õiguse piirides teotseb, ei vastuta kahjude eest. Mainitud otsus kutsub rea tõsisel kahtlusi esile¹¹, kuid meil pole põhjust nende juures peatuda, sest tegemist pole Balti eraõiguse rakendusega.

II. Kohtudepartemangu otsuses nr. 2578 — 1910. a. leiame järgmised maksimiid: 1) maksja on kohustatud kontrollima maksuvastuvõtja õigustust ja eriti tema isiku samasust; 2) tõenduskoorem, et seda tõesti tehti, lasub maksjal; 3) tõendus ei loeta kordaläinuks, kui maksja antud juhul pole temale tavaliselt omast hoolsust ilmutanud.

III. Kohtudepartemangu otsuses nr. 1930 — 1911. a. avalduvad järgmised maksimiid. 1) Enne maksukäsundi täitmist on krediitasutis kohustatud veenduma, kas maksunõudja tõesti õigestatud on maksmist vastu võtma. 2) Krediitasutis peab tõestama, et ta on üldse mõeldavat hoolsust ilmutanud selleks, et kujundada veendumust maksuvastuvõtja õigustuses. Kaasus oli siin järgmine: Nõudja S. Mossin'i ülesandel saatis Siberi Panga Blagoveštšenski osakond 12 000 rubla oma Vladivostoki osakonda üle. Vladivostoki osakond maksis selle summa ühele isikule, kes esitas pangale S. Mossin'i nimelise passi ja telegrammi viimase aadressile ja

---

nr. 45 — 1912. a., milledes käsitellakse mitteõigestatud isikule maksmist, kuuluvad tšekiõiguse valdkonda — seepärast jätab autor need vaatlusest kõrvale, kuna meie Tsekiseaduse § 24 küsimuse ise lahendab.

¹¹ Vt. selle otsuse kohta kriitilisi märkmeid O. v. Büchler'i poolt, *op. cit.*, lk. 204—205.

nimele, milles teadustati raha ülesaatmisest. Passi ja telegrammi ehtsuse kohta puuduvad andmed. Nõudja eitab, et tema see isik oli, kes raha sai, ja nõudis Siberi pangalt summa maksmist. Peterburi kaubanduskohus rahuldab nõudmise; panga apellatsioonkaebus jäeti tagajärjeta.

Otsusest nähtub peale muu, et isikut tõendava passi esitamisest koos raha ülekandmist tõendava telegrammiga ei ole küllalt maksmise vastuvõtu õigustuse kindlakstegemiseks, ja et pangal lasub süü, miks ta põhjalikumalt ei kontrollinud vastuvõtu õigust.

Nagu eeltoodud *ex-Vene* Senati praksisest nähtub, on see olnud kõiguv. Kui 1894. a. otsuse kohaselt kohustatu vabaneb kohustusest, kui tal olustiku kohaselt oli küllaldane põhjus arvata, et maksmise vastuvõtja oli õigustatu, siis 1911. a. otsuse järgi ta peab vastuvõtja õigustuse kontrollimiseks iganes mõeldavat hoolsust ilmutama, sest passi ja telegrammi esitamisest ei piisa. Viimatimainitud otsusel on ühist kõigi eelmistega selles, et ka siin põhimõtteliselt on tunnustatud printsiip: kohustuse kustumiseks ei ole vaja ilmingimata maksmist isikule, kes tõeliselt õigustatud maksmist vastu võtma, vaid piisab, kui kohustatu maksmise toimetab ka mitteõigustatule, olles veendunud viimase õigustuses; sellise veendumuse kujundamiseks on aga vaja äärmiselt suurt hoolsust õigustuse kontrollimisel.

Kõigest eeltoodust nähtub, milline vahe on ühelt poolt Vene kohtu praksises kujunenud ja teiselt poolt BES-s fikseeritud põhimõtete vahel: esimese järgi võlgniku poolt *bona fide* (mis peab, muide, tuginema vabandataval eksimusel) mitteõigustatule toimetatud maksmine lõpetab kohustuse; teise järgi maksmine vabastab kohustatu, kui ta tõelisele õigustatule maksab; maksmine mitteõigustatule vabastab võlgniku ainult seaduses ettenähtud erandjuhtudel.

10. — Senises käsitluses me ei puudutanud küsimust, kuivõrra kreditori enda käitumine kaasa mõjub maksmisele võlgniku poolt mitteõigustatud isikule, ja kuivõrra kreditori süü, mis põhjustas valemaksmise, vabastab võlgniku teiskordsest maksmisest. Ses küsimuses tuleb vahet teha kahe juhtumite liigi vahel: 1) kui vale maksmine on põhjustatud kreditori tahtluse ja 2) kui see on toimunud kreditori hooletuse läbi. Kui kreditor tahtlikult laseb võlgnikul sat-

tuda eksimusse vastuvõtuks õigustatud isiku üle, siis võlgniku poolt toimetatud maksmine vabastab ta kohustusest. Näit: kreditor, kokku kõneldes kelmiga, laseb viimasel oma allkirja järeletegemist harjutada ja järeletehtud allkirjaga maksmise vastuvõtu volituse kirjutada, tagamõttega, hiljemini ise õige kreditorina võlgnikult teiskordset maksmist nõuda. Säärasel korral juba esimene maksmine lõpetab kohustuse, sest kreditori käitumises sisaldub nõusolek, et kolmas isik maksmise vastu võtaks, ühe sõnaga, vastuvõtmise volitus.

Teisel juhtumil, kui maksmise mitteõigustatud isikule põhjustas kreditori enda hooletus, ei kustuta säärases olustikus toimunud maksmine iseenesest veel võlgniku kohustust, sest BES, nagu me juba oleme selgitanud, ei tunnusta säärase maksimisviisi lõpetavat toimet¹². Lõppeda võib võlgniku kohustus säärases olustikus vaid sel teel, kui võlgnik oma kahjutasunõude esitab kreditori poolt tõstetud kohustuse täitmise nõudele kompensatsiooniks, mille tagajärjel need kaks nõudmist vastastikku teineteise kustutavad. Siinkohal tuleb mainida, et kreditori nõudmine säärastel kordadel on just kohustuse täitmise nõudmine, mitte aga kahjutasu nõudmine, millega praksises sageli on välja tulnud. Jääb küsida, milles seisneb võlgniku kahju, mille tasumise nõudmise ta kompensatsiooniks esitab. Kahju seisneb ilmselt selles, et tema vara on vähenenud maksmise läbi mitteõigustatud isikule, sellal kui kohustus õige kreditori vastu edasi püsib¹³. Selle kahjutasu nõudmise võib ta esitada kreditori vastu, kui kreditori ettevaatamatusest tingitud tegevus või tegevusetus põhjustas kahju, s. t. maksmise mitteõigustatud isikule. Kreditori süü ja võlgnikule vale maksmise läbi tekkinud kahju vahel peab olema kausaalne side.

---

¹² Kui A. v. Thur (*op. cit.*, lk. 425) säärase maksmise vabastava mõju põhjenduseks lausub: „Denn es verstösstgegen Treu und Glauben, wenn der Gläubiger, nachdem er den Schuldner zu einer unrichtigen Leistung verleitet hat (z. B. dadurch, dass er unvorsichtigerweise den Schein erweckt, als ob X von ihm zur Entgegennahme der Leistung ermächtigt sei) nochmalige Leistung verlangt“, siis on see põhjendus kehtiv Sveitsi tsiviilõiguse seisukohalt, kus õigusi tuleb teostada alati „nach Treu und Glauben“ (ZGB art. 2); meil aga säärane õiguste teostamise kriteerium puudub.

¹³ Et just võlgnik säärasel korral kahjukannataja õiguslikus positsioonis on, selgitab Zw ing m a n n'i otsuste kogus VII k., nr. 1344 all toodud Riia raekohtu otsus (lk. 260—261).

Näit.: keegi on kirjutanud oma allkirja plangile ja unustanud selle säärasesse paika, kus teda kergesti võidakse ära võtta; pettur ongi haaranud ta ja täitnud plangi volitusega oma nimele ning võtnud võlgnikult sellega maksmise vastu. Siin seisneb kreditori süü oma allkirjaga varustatud kirja-plangi käitlemises, mille tagajärjel võlgnik, hoolega kontrollinud allkirja ning selle õige leidnud olevat, toimetab vale maksmise. Juhul aga, kui petturi poolt oli näilise volituse teksti redigeeritud kirjaoskamatult, kreditor aga notoraalselt haritud inimene, kellele tõenäoselt ei saa omistada sääraseid keelevigu, ja kui säärase volituse põhjal võlgnik toimetab maksmise, ilma et oleks antud olustikus mõeldava hoolsusega kontrollinud volituse ehtsust, — siis pole võlgnik BES art. 3441 kohaselt oma kahju vältimiseks vajalikku hoolsust ilmutanud. Firma või asutise templitega varustatud plankide ebaausatesse kätte sattumise võimaldamises ei saa aga näha firma või asutise krediitkäsustaja süüd vale maksmise põhjustamiseks, sest plank, olgu templiga või (vähemalt üldreegli järgi) isegi pitsatiga varustatud, pole veel mingi dokument, vaid ainult büroo- resp. kantseleimaterjal; kui keegi säärasel plangil kreditori — firma või asutise krediidi käsustaja allkirja järele teeb ning selle abil võlgnikult maksmise vastu võtab, on võlgnik valesti maksnud, kuid ilma kreditori süüta. Ehtne allkiri on tavaliselt see tunnus, mis dokumendile annab usutavuse ta sisu ehtsuse üle ja deebitor, kes ehtsa allkirjaga, kuid võltsitud sisuga volituse peale on vale maksmise toimetanud, on saanud kahju kreditori tegevuse läbi (eeldusel muidugi, kui ta ka sisu kontrollimisel ise hooletu polnud); järeletehtud allkirjaga, muidu aga näiliselt kreditori poolt tuleval plangil kirjutatud volituse peale vale maksmise toimetamise läbi tekkinud kahju põhjustamises ei ole aga kreditori tegevus süüdi. Plangid, templid jne. on mehaaniliselt teel valmistatud vahendid, millede otstarbeks on kiirustada dokumentide trafareetsete osade täitmist; isiku allkiri aga on tema individuaalsuse väljendus kirja teel ja kui säärane allkiri leidub mõnel dokumendil, siis on võlgnik õigustatud arvama, et allakirjutanu dokumendi sisu autoriks on, eeldusel, et ka dokumendi sisu ehtsuse kontrollimist on vajaliku hoolsusega toimetatud.

Sageli tarvitatakse võlgniku petmiseks õige kreditori isikut tõestavaid dokumente, näit. passi resp. isikutunnis-

tust. Küsimus seisneb siin selles, kas võlgnik, kes on valesti maksnud kreditori pähe viimase isikutunnistuse esitanud isikule, vabaneb kohustusest, või võib kreditorile vastunõude esitada põhjustatud kahju tasumiseks. Kui eriseaduses või kokkuleppes teisiti pole määratud, ei vabasta kreditori isikutunnistust esitavale isikule maksmine heausklikku võlgnikku tema kohustusest kreditori vastu, ja üldreegli järgi ei tekita ka kahjutasunõudmist viimase vastu.

Üsna õpetliku seletuse isikutunnistuse esitamise tsiviilõigusliku tähtsuse kohta maksmise puhul leiame meie poolt juba tsiteeritud Riia raekohtu otsuses nr. 5787 — 1884. a.¹⁴, kus loeme järgmist: „Kostja on tahtnud oma arvamust, mida aga heaks ei saa kiita, põhjendada väitega, et passi esitamine on üldtunnustatud, järelikult ka Riia rae poolt rakendatud ja avalikele notaritele ettekirjutatud vahend isiku samasuse kindlakstegemiseks. Avalikele notaritele antud eeskiri sisaldab ühelt poolt ainult ettevaatuse miinimumi, mida see ametnik (notar) peab oma vastutuse vältimiseks osutama; teisest küljest ei ole selle eeskirjaga õigusliku akti kehtivuse tsiviilõiguslikku küsimust (ametniku eksimuse korral isiku samasuse üle) ette ära otsustatud. Kui on kaheldamatut, et... notari poolt atesteeritud volitus või mõni muu dokument tsiviilõiguslikult on tühine või igal juhul ei oma kavatsatud õiguslikku toimet, kui hiljemini selgub, et notarit on petetud isiku samasuse üle, kelle allkirja ta atesteeris, — siis on ka maksmine tsiviilõiguslikult tagajärjeta, kui võlgnik on end kreditori samasuses viimase legitimatsiooni kuritahtliku esitamise läbi petta lasknud. Niisugustest juhtudest, nagu käesolevastki, nähtub, et üldiselt tarvitusel olev, ehkki mitte ainuke isiku samasuse kindlakstegev vahend, on vägagi petlik. See järeldus võiks olla vastavatele autoriteetidele ajendiks, kirjutada ette usaldusväärsemate vahendite tarvituselevõimist: tsiviilõiguslikku küsimust aga see iseenesest ei puuduta. Küll võib kostja (võlgniku) eventuaalses süüküsimuses (mida allpool käsitletakse) vaatlemisele tulla tema poolt tarvitatud ettevaatuse kraad, mitte aga siin, kus eeskätt kindlaks tuleb teha, kas võlg on maksmise läbi kustunud. Ekslikult toimeetatud maksmine võiks teissuguse käsitlemise osaliseks saada, kui kostja võiks viidata (BES art. 3488 ja 3489 modifitseeri-

¹⁴ Zwingmann, *op. cit.*, VII, lk. 259 jj.

vale) eriseadusele, pangaprivileegiumile või lepingule, mille järgi võlgnik resp. kostja-pank oleks õigustatud pidama kreditoriks ja kreditorina kohtlema igauht, kes tema käes oleva legitimatsiooni kohaselt näib olevat kreditor. Säärast seadust aga pole ja kostja ei saa toetuda ka säärasele lepingule; on ka käegakatsutav, et säärase seadusliku või lepingulise sätte kehtivusel nimelised paberid kaotaksid suurema osa sellest kindlusest ja usaldatavusest, mida nad praegu omavad.“

Edasi, käsitelles otsuse teises osas küsimust, kas antud juhul kostja saab kahjutasunõuet kompensatsiooniks esitada nõudja poolt tõstetud kohustuse täitmise nõudmise vastu, arutleb kohus muuseas järgmiselt: „Tahtes nõudjat teha vastutavaks kahju eest, siis oleks kostja pidanud väitma ja eventuaalselt tõestama sääraseid nõudjale süüksarvata-vaid toiminguid või minetusi, millede tagajärjeks oleks olnud nii pangatähe (hoiutähe) kui ka legitimatsiooni sattumine N. (isik, kes petlikult pangast raha välja võttis) kätte. Kostja pole aga suutnud tõestada, et nõudja tegevus või minetus oleks kuidagi kaasa mõjunud legitimatsiooni sattumisele N. ja ametnik L. kätte. Viimati-mainitud isikud said legitimatsiooni oma valdusse täiesti ilma nõudja teadmista ja kaastegevusega (ja koguni mitte tema juurest, vaid passibüroos). Siit järgneb, et kostja kahjutasutaotlus faktiliselt kui ka juriidiliselt on põhjendamata. Sel põhjusel pole juriidilist huvi edasi juurdlema hakata, kes nõudjale saab süüd omistada tema pangatähe hoidmise ja valvamise suhtes. Süü või hooletus üksi veel ei loo kahjutasukohustust, vaid säärane süü, mis põhjustab kahju. Et aga kahju pole tekitatud ainult hooletusest pangatähe suhtes, siis on see hooletus õiguslikult tähtsusetu¹⁵.“

11. — Teatav erikord kehtib maksmise kohta vekslile või tšeki järgi, paberite järgi ettenäitajale jne.

a) Veksliseaduse § 28 põhjal vekslile järgi vastutaja ei ole õigustatud kontrollima pealkirjade ehtsust, s. t. toimetanud maksmise vekslile valdajale, vabaneb ta kohustustest, ilma et tal tarvitseks kontrollida, või nagu seadus lausub, ilma et ta oleks õigustatud kontrollima pealkirjade ehtsust.

b) Ettenäitaja peale paberi (Inhaberpapier) väljaandja

¹⁵ A. Zwingmann, *op. cit.*, lk. 261 jj.

(võlgnik) maksab kehtivalt säärase paberi ettenäitajale, ilma et tal oleks õigust kontrollida, mis teel paber aktuaalsele valdajale sattunud (BES art. 3125).

c) Sageli võlgnik (tavaliselt pank) nn. legitimatsiooni-paberite väljaandmisel, mis antakse küll teatava kindla isiku nimele, teeb enda kasuks reservatsiooni, et makstes paberi ettenäitajale vabaneb kohustusest, ehkki ettenäitaja tõeliselt õigustatud polnud maksmist vastu võtma. Niisugune reservatsioon peab selgesõnaliselt väljendatud olema, sest säärast soodustust kuidagi presumeerida ei saa. Legitimatsiooni-paberi liigina tarvitatakse meie pankade praksises hoiutunnistusi ja hoiuraamatuid, kuid oleks ekslik üldistada ja väita, et kõik nad õigustavad panka maksma nende ettenäitajale¹⁶. Iga konkreetse panga hoiuraamatu resp. hoiutunnistuse puhul tuleb hoolikalt uurida, kuivõrra pank on endale nn. äritingimuste resp. hoiutingimuste näol (mis, muide, kohuslikud on kliendile niivõrra kui nad *jus cogens*'i normide vastu ei käi) reserveerinud eelmainitud soodustuse maksmise puhuks.

Soodustus, mida võlgnik kasutab eelmainitud paberite järgi maksmise puhul, ei ole piiritu. Võlgnik on vabastatud kohustusest juurelda, kas paberi esitaja on paberi seaduslikul teel oma valdusse saanud; kuid teadlikult mitteõigustatud isikule maksmine, näit. vargale, kui võlgnik vargusest teadlik on, ei vabasta teda vastutusest õigustatu ees¹⁷.

12. — Tšeki järgi mitteõigustatud isikule maksmise tagajärgede kohta on meil erinorm ja peaksid olema seega lõpetatud kahtlused, mis tšeki järgi vale maksmise tagajärgede kohta enne seda seadust valitsesid. See norm on Tšekiseaduse § 24 II l.: „Vale või võltsitud tšeki väljamaksmisest tekkinud kahju kannab vale või võltsitud tšeki arvatav väljaandja, kui tema peale langeb süü valetseki väljaandmises või tšeki võltsimises, või kui valetseki väljaandmine või tšeki võltsimine võimaldus tema, tema volinikkude või teenijate tegevuse või hooletuse läbi; muidu kannab kahju tšekimaksja. Teistsugune kokkulepe on maksvuseta^{18, 44}“

¹⁶ A. Zwingmann, *op. cit.*, VII, lk. 260.

¹⁷ A. v. Thur, *op. cit.*, lk. 427.

¹⁸ See redaktsioon meenutab väga end. Austria tšekiseaduse (a. 1906) § 20 4. lõiget: „Der aus der Einlösung eines falschen oder verfälschten Schecks sich ergebende Schaden trifft den angeblichen Aussteller des

Kas selles §-s peitub mõni sügavam mõte, mida võimalik tabada alles pärast pikka ja väga põhjalikku juurdlemist, selle jätame praegu lahtiseks; oma selgusega ta küll hiilata ei saa. Ja nimelt ei ole hästi arusaadav, mida tuleb mõista passuse all: „kahju kannab vale... tseki arvatav väljaandja, kui tema peale langeb süü valetseki väljaandmises või tseki võltsimises...“ Arvatav väljaandja on ilmselt see isik, kes nimeliselt figureerib väljaandjana (angeblicher Aussteller); raske on mõista, kuidas tema saab olla süüdi oma tseki võltsimises või valetseki väljaandmises? On mõeldav küll, et tšekiraamatu omanik annab kellelegi ühe tühja tšekiplangi, kuid see pole veel vale või võltsitud tšeki väljaandmine, millest seadus kõneleb; säärane plangi andmine kellelegi, kes siis arveomaniku-tšekiraamatupidaja allkirja võltsides loob võltsitud tšeki, mahub sama §-i järgnevas osas ettenähtud koosseisu alla: „... või kui valetseki väljaandmine või tseki võltsimine võimaldus tema... tegevuse läbi...“¹⁹

Olgu kuidas selle segase küsimusega lugu ka on, võime ta siinkohal lahendamata jätta, sest teine osa § 24 II lõikest annab küllalt vastust meid huvitavale küsimusele. Üksikasjaliselt vaadeldes kannab kahju arveomanik: 1) kui tema hooletuse läbi tšekiformulaar on sattunud võõra kätte ja see on allkirja võltsides tšeki valmistanud, 2) kui tema hooletuse läbi tšekiraamat või üksik tšekk on varastatud ja tema pole õigeaegselt tšekimaksjale sellest teatanud, 3) kui allkiri tšekil on õige, aga tšekisumma märkimine on võltsi-

falschen oder den Aussteller des verfälschten Schecks, insoweit diesen Personen in Ansehung der Fälschung oder Verfälschung ein Verschulden zur Last fällt oder die Fälschung oder Verfälschung von ihnen bei der Gebarung mit den Schecks verwendeten Angestellten verübt wurde, sonst hat der Bezogene den Schaden zu tragen; eine abweichende Vereinbarung hat keine rechtliche Wirkung...“

¹⁹ Austria seaduse tekstis on küsimus selgem: arvatav väljaandja kannab kahju, 1) kui ta on ise süüdi, et tseki võltsimine või valetseki väljaandmine toimuda võis, aga mitte selles, et ta ise oma tšeki võltsis või valetseki välja andis (... in Ansehung der Fälschung... ein Verschulden zur Last fällt...), 2) kui tema ametnik toime pani tšeki võltsimise või valetseki väljaandmise. Eesti redaktsiooni järgi kannab arvatav väljaandja kahju: 1) kui ta ise on vale- või võltsitud tšeki välja andnud (?), 2) kui tema tegevuse või hooletuse läbi võimaldus vale- või võltsitud tšeki väljaandmine, 3) kui see võimaldus tema volinikkude või teenijate hooletuse või tegevuse läbi.

tull suurendatud ja see võltsimine on võimaldanud seeläbi, et tšekiväljaandja nii ettevaatamatult tšeki on täitnud, et summat võis suurendada, ilma et võltsimine kuidagi tuntav oleks, näit. kirjutab „kr. 100“ nii, et sajale „1“ saab ette kirjutada ja sõnale „ükssada“ jätab ruumi, nii et sõna „tuhat“ mahub vabalt ette; 4) kui ta allakirjutatud blanko-tšeki ise annab kellelegi ja viimane täidab selle suurema summaga, kui oli kokku lepitud; 5) kui p. 1—4 loendatud juhtumid võimaldusid tema voliniku tegevuse või hooletuse läbi; 6) kui need juhtumid võimaldusid tema teenijate tegevuse või hooletuse läbi, kusjuures „teenijate“ all ei tule mõista mitte üksnes palgalises teenistusvahekorras olevaid isikuid, vaid isegi tasuta tema ettevõttes tegelevaid isikuid või isegi perekonnaliikmeid, kelle hooleks ta oli jätnud tšekiraamatu hoidmise²⁰. Tšekimaksjal jääb vastutus järgmistel juhtudel²¹, kui sealjuures arvatavale tšekiantjale mingit süüd ei saa ette heita: 1) kui ta maksab järeletehtud tšekiformulaaril võltsitud allkirjaga tšeki järgi; 2) kui ta maksab õigel tšekiformulaaril võltsitud allkirjaga tšeki järgi, mis formulaar või terve tšekiraamat oli varastatud näit. sissemurdmise läbi ja arveomanik oli sellest tšekimaksjale õigeaegselt teatanud; 3) kui arvatavalt tšeki väljaandjalt on tšekiformulaar varastatud ilma tema hooletusest, näit. tema äraolekul korterisse sissemurdmise tagajärjel ja kui ta sellest ei teadnudki, enne kui juba raha on välja makstud; või kui tšekivargad teda vägivaldselt kinni peavad, nii et tal polnud võimalik teatada kellelegi; 4) kui ta maksab summa võltsitud tšeki järgi, vaatamata sellele, et summa suurus ei vasta tšekiantja käsustuses olevale summale või kui tšeki number ei ole pärit arvatavale väljaandjale panga poolt antud tšekiformulaariraamatust; 5) kui võltsimine üldse on ilmselti äratuntav.

Lisa.

Ühe konkreetse kohtukaasuse analüüs.

Eelneva artikli kirjutamise ajendiks on üks konkreetne juhtum kohtupraktisest, juriidiline „*casus clinicus*“, mille

²⁰ Vt. W. Conrad, Handbuch des deutsch. Scheckrechts, Stuttgart 1908, lk. 245.

²¹ Vrd. Conrad, *l. c.*

diagnoos meie arvates valesti pandud ja selle tagajärjel ka kaasus ekslikult lahendatud. Järgnevalt esitamise sündmustiku, asja kohtuliku käigu ja lõpuks mõned kriitilised märkmed.

I.

1. Sündmustik oli järgmine. L. linna vaestelastekohus oli andnud hoiule (deponeerinud) Riigihoiukassasse alaealise A. sularaha X krooni. Sellekohase kokkuleppe järgi võidi A. hoiusummat välja maksta vaestelastekohtu esimehe (E.) ja sekretäri (S.) allkirju kandva volituse esitamisel; Riigihoiukassa seaduse § 28 järgi on hoiusummade väljavõtmisel sundlik hoiuraamatu ettenäitamine, ükskõik kas väljavõtjaks on hoiusummade „omanik“ ise või viimase esindajad. Eelmainitud summade hoiukassast väljavõtmiseks olid aastate jooksul volitused antud vaestelastekohtu sekretärile S.-le, kes tavaliselt ise koos esimehe E.-ga volitusi alla kirjutas. Nende mõlema allkirja proovid olid hoiukassale antud. Nüüd juhtus aga, et sekretär S. hakkas volitusi võltsima, järele tehes E. allkirju, ja varustatuna sääraste valevolitustega ning alaealise A. hoiuraamatuga, esines Riigihoiukassas näiliselt õigustatud isikuna ja, kuna hoiukassa vastav ametnik võltsimisest ei teadnud, võttis A. hoiusummad välja. Ta (S.) ei andnud saadud summas raha vaestelastekohtule üle ega hoidnud neid A.-le ka muul viisil alal, vaid omastas ning raiskas nad ära; et S.-l mingit vara ei ole, ei suudeta seda rahasummat temalt sisse nõuda.

2. L. linnavalitsuse sellekohane pöördumine Riigihoiukassa poole nõudmisega, et viimane summad, mis ta eksikombel valevolinikule S.-le on välja andnud, tasuks uuesti vaestelastekohtule, on jäänud tagajärjeta. Selle peale L. linnavalitsus esitas jaoskonnakohtule hagi Riigihoiukassa vastu, milles taotleb viimaselt X krooni suuruses kahjutasu. Kahju tekkinud sellest, et Riigihoiukassa on maksnud mainitud summa S.-le, kes selle summa saamiseks esitanud võltsitud volituse, ilma et hoiukassa oleks võrrelnud näilisel volitusel võltsitud E. allkirja hoiukassas leiduvate ehtsa allkirja proovidega. Seega olevat kahju tekkinud hoiukassa (ametniku) hooletuse läbi. Kostja (Riigihoiukassa) poolt esitatud väidetega, mis olid suunatud hagi eseme vastu (kahju puudumine L. linnavalitsusel) ja hagi aluse vastu (kahju

pole tekkinud hoiukassa ametniku süü läbi, vaid linna vaestelastekohtu ametnikkude eneste hooletuse läbi), ühines ka kohus ja lükkas L. linnavalitsuse nõudmise tagasi. Kohtu otsuse põhistus on oluliselt järgmine: 1) Polevat tõendatud, et linn nõudepalves tähendatud summas kahju oleks saanud. 2) Hoolealuse A. hoiuraamatut polevat hoiatud rahakapis, mille sisu üle on vaestelastekohtu esimehel ülevaade ja kontrollimise võimalus, vaid see olnud sekretär S. käes; oleks hoiuraamat olnud rahakapis, nagu muudki väärtasjad, siis oleks võidud ära hoida hoiukassast väljavõetud summade raiskamine, sest siis esimees oleks saanud kontrollida, kas väljavõetud raha on määratud otstarbeks tarvitatud. Seega polevat nõudja küllalt vajalikku hoolt osutanud ja järelikult langeb ära nõudmise alus (BES § 3441). 3) Mis puutuvat nõudja väitesse, et hoiukassas raha väljandmisel polevat volitusel leiduvat võltsitud allkirja võrreldud ehtsa allkirja proovidega, siis leiab kohus, et a) volitusel leiduv allkiri on sarnane allkirja proovidega, b) raha väljavõtja oli ametiasutise sekretär, kes üldse oli volitatud hoiukassast hoiusummasid välja võtma, c) väljavõtja oli varustatud hoiuraamatuga ja ametiasutise plangil kirjutatud ning pitsatiga kinnitatud volitusega. Neil põhjustel puudub hoiukassal süü ettevaatamatuses, sest tema ametnikud pole kohustatud eksperdi täpsusega allkirju võrdlema.

Nõudja oma edasikaebuses ringkonnakohtule väidab, 1) et temale ei saa tööolude ja tingimuste kohaselt ette heita hooletust asjaajamises, 2) et aineiline kahju ei olevat tekkinud mitte tema ametniku võltsimise läbi, vaid Riigihoiukassa ametnikkude tegevuse läbi, kes võltsitud paberite vastu andnud selleks mitteõigustatud isikule välja linna ühe organi, s. o. vaestelastekohtu käsustuses olevad summad ja 3) hoiusumma õige omaniku huvisid ei võivat teha olenevaks sellest, kas petmine või võltsimine on väliselt hästi korda saadetud või mitte ja järelikult, kui rahaasutis on lasknud end eksiteele viia, siis on see tema enda asi ja sellega ei saavat ta ennast hoiusumma omaniku ees vabandada. Pealegi olevat valevolitusel leiduv võltsitud allkiri tunduvalt erinev õigest allkirjadest.

Ringkonnakohus, leides, et nõudja pole suutnud ümber lükata jaoskonnakohtuniku otsust põhistavaid argumente, kinnitas viimase otsuse. Seepärast me ei refereeri motiivi-

dest seda osa, mis käsitleb asjaolude hindamist, vaid peatume üksnes juriidilise argumentatsiooni juures.

Ringkonnakohus, lähtudes Riigihoiukassa seaduse § 1 ja § 28-st, konstateerib järgmist: „Avades hoiuarve Riigihoiukassa astub seega hoiusumma omaniku kassapidaja vahelkorda, võtab temalt summasid hoiule ja hoiuleandja korraldusel teostab väljamaksmisi tema, s. o. hoiuleandja resp. hoiusumma omaniku arvel... Riigihoiukassa ei tee väljamakse seega mitte oma rahast, vaid hoiusumma omaniku rahast.“ Riigihoiukassa vahekorraldus hoiusumma omanikuga on seega täiesti analoogiline vahekorraldusega tšekimaksja ja tšekiantja vahel Tšekiseaduse § 1 järgi. Tšekiseaduse § 24 teises lõikes on aga otseselt ette nähtud, et vale- või võltsitud tšeki väljamaksmisest tekkinud kahju kannab vale- või võltsitud tšeki arvatav väljaandja, kui tema peale langeb süü valetšeki väljaandmisel või tšeki võltsimises, või kui valetšeki väljaandmine või võltsimine võimaldus tema, tema volinikkude või teenijate tegevuse või hooletuse läbi; muidu kannab kahju tšekimaksja.“

Ringkonnakohus, luues omapärase „kassapidaja“ vahekorralduse ja rakendades Tšekiseadust, katsub järgnevalt käesolevas asjas leida faktid tõmmata Tšekiseaduse „liistu“ peale. Vastavalt selle seaduse § 24 olmastikule leiab ta, et ka käesolevas küsimuses võltsimine võimaldus nõudja hooletuse läbi, sellal kui kostjat ei saa mingis hooletuses või ettevaatamatuses süüdistada. „Kui kassapidaja, tehes korraldusi hoiusumma omaniku raha üle, oma kohustusi on täitnud ilma lubamata ettevaatamatuseta, siis ka sel juhul, kui hoiusumma omanik juhuselikult kahju ei saanud, ei vastuta kassapidaja, praegusel juhul Riigihoiukassa, hoiusumma omaniku juhuseliku kahju eest. Samale seisukohale on asunud ka Vene Senat oma tsiviilkassatsiooni-departemangu otsuses nr. 114 — 1892. a... Kuid ka BES § 3441 määrab, et kahjusaajal ei ole õigust kahjutasu nõuda, kui ta ise tarvilise ettevaatuse juures oleks võinud kahju ära hoida, mis aga käesoleval korral juhuse on olnud. Sellepärast tuleb käesolev nõudmine BES § 3441 juhatusel jätta tagajärgjätta.“

3. — Nõudja esitas kassatsioonkaebuse Riigikohtule; viimane leidis aga, et see ei vääri lugupidamist järgmistel kaalutlustel:

„BES § 344 järgi on igaüks kohustatud kahju tasuma, kes on selle ajendanud (veranlasst). Kuid BES § 3440 ja 3441 reeglid vabastavad kahju ajendajat kahju tasumisest, kui kahjusaaja tarviliku hoolsuse läbi kahju oleks võidud ära hoida või kui kahju on juhuse sünnitis.

Nende seaduste piirides tuleb käesolevat asja lahendada. Et kostja tegevusega nõudjale kahju on tekitanud, see on väljaspool kahtlust, kuigi ringkonnakohus leiab, et kahju pole põhjustatud Riigi Hoiukassast raha võtmisega, vaid selle raiskamisega — mis väidet nõudja omalt poolt kviteerib väitega, et allkirjade võltsimine ei põhjustanud kahju, vaid raha väljaandmine — sest võltsitud dokumentide põhjal raha väljaandmine, samuti kui allkirjade võltsimine moodustavad üksikud lülid vaestelastekohtu sekretäri tegevusega seotud sündmustes, mille lõpptulemus on võõra raha raiskamine ja kahju. Kuid kostja, kelle tegevus seisis ainult raha väljaandmisel ja milline toiming BES § 3444 jõul ei tarvitse eneses sisaldada ühtegi süüd, et kahju eest vastutavaks muutuda, ei kanna vastutust kahju eest, sest ringkonnakohus on tõendatuks tunnistanud asjaolu, et tarviliku ettevaatusega oleks võinud nõudja kahju ära hoida. Ettevaatuse puudust näeb ringkonnakohus selles, et L. linna vaestelastekohtu asjaajamine oli selline, et ta võimaldas sekretäril kasutada hoiuraamatut, kohtu pitsatit ja nurgatemplit. Ei kuulu Riigikohtu kompetentsi kaaluda ja arutada küsimust, kas selline asjaajamisviis on ettevaatamatu või mitte, sest see puutub asja sisusse, mille üle lõplikult otsustab ringkonnakohus. Vähekaaluv on kaebaja põhjend, et BES § 3441 ei või tulla kohaldamisele, sest Riigihoiukassa võib summasid välja anda ainult seaduses ettenähtud korras. Loomulikult võib Riigihoiukassa raha välja anda seaduses ettenähtud korras, kuid sellest ei järeldu, et kui raha on välja antud mitte selles korras, et siis kaalumisele ja hindamisele ei kuuluks asjaolud, millel raha välja anti.

Ringkonnakohus on veel leidnud, et nõue ei kuulu kohus juhuse tunnuseid selles, et võltsitud allkirjadega raha rahuldamisele ka BES § 3440 jõul, nimelt näeb ringkonnakohus võtjaks on olnud isik, kes oli oma ameti poolest just raha väljavõtjaks määratud, nii et Riigihoiukassa ei oleks võinud üldse mõttelegi tulla, et tegemist on mitte selleks volitatud isikuga. Niisugune ebaharilikkude sündmustega kokkusattu-

mus, nimelt et asutise ametnik, kelle kasutada on hoiuraamatud, asutise pitsatid ja templid, ja et sama isik neid oma ameti tunnuseid kasutab kuritahtlikult, võrdub juhusega, mis kahju tasumisest vabastab. Ka see ringkonnakohtu seisukoht on kokkukõlas asjaoludega ja BES § 3440 mõttega.“

II.

4. — Esimene ja põhiline viga kirjeldatud kaasuse diagnoosis seisneb selles, et pole selgitatud, kes üldse oleks olnud õigustatud alaealise hoiusummat pangast välja võtma. Sündmustikust nähtub, et vaestelastekohus on pidanud end õigustatuks alaealise summade üle käsustada ja eventuaalselt neid sisse nõudma deebitorilt-pangalt. Meie arvates siin seisabki viga ja maksmine pole toimetatud isikule, kes BES ja Riigihoiukassa seaduse ning tingimuste kohaselt on maksmise vastuvõtuks õigustatud.

Kui Riigihoiukassa alaealise A. raha hoiule võttis ja tema nimele hoiuraamatu välja andis, siis pidi ta teadma, et vanemateta alaealise seaduslikuks esindajaks või volinikuks saab olla ainult alaealise eestkostja, mitte aga vaestelastekohus. Eestkostja või hooldaja esindusvõimet määratleb rida BES sätteid. Üldiselt määratleb seda BES art. 2918: „Isikuid, kel puudub tahtevõime ja käsustusvõime, esindavad õiguslike toimingute puhul nende vanemad, eestkostjad või hooldajad, juriidilisi isikuid nende seaduslikud organid ja eestseisused.“ Eriti aga maksmise vastuvõtmiseks eestkostja ja hooldaja õigustust, ühtlasi võlgniku võimalust ainult neile maksmisega kohustusest vabaneda määratleb BES art. 3488: „Täitmist võib kehtivalt toimetada ainult kreditorile enesele, või tema õiguspärasele esindajale (volitatule, eestkostjale või hooldajale, korporatsiooni eestseisusele jne).“ Selle artikli alla paigutatud märkus (Anmerkung) juhib art. 353 jj. ja 388 juurde, mis artiklid seisavad rubriikide all „Kostealuse esindamine eestkostja poolt“ ja „Kostealuse vara valitsemine“. Kõik need artiklid, koostatult ja eraldi väljendavad üht ja sedasama: kostealuse (pupilli) esindajaks ja varavalitsejaks on ainult eestkostja resp. hooldaja, mitte keegi muu. Maksmise vastuvõtmine ja võla sissenõudmine on varavalitsemise käsustamise aktid. Tõsi küll, et eestkostja resp. hooldaja ei saa võõrast vara täiesti oma meele-

valla järgi valitseda ja käsustada, sest tema valitsemise peaaülesanne on vara säilitamine, mispärast reas käsustamisaktides on ta piiratud, tehtud alluvaks vaestelastekohtu kontrollile ja vajab viimase nõusolekut. Sääraste aktide hulka kuulub ka võla nõudmine (art. 388: ilma vaestelastekohtu eelnõusolekuta ei saa eestkostja võlanõudmist üles öelda ega tsedeerida). Hoiul olevate summade väljavõtmiseks on vaja neid nõuda ja alles nõudmise peale antakse nad välja. Seega siis ainult eestkostja on õigustatud hoiukassasse paigutatud raha väljamaksmist nõudma ja selle maksmist vastu võtma; ta peab aga enne maksmise nõudmist hankima vaestelastekohtu nõusoleku. Riigihoiukassa seadus loob sellest üldisest korrast ainult ühe erandi ja nimelt järgmise: alaealised, kes ise oma nimele annavad raha hoiule, käsustavad oma hoiusummasid ilma vanemateta või eestkostjateta üldistel alustel (§ 20, Hoiutingimuste p. 9). Summad aga, mis alaealine mitte ise pole hoiukassasse paigutanud, alluvad tema seadusliku esindaja valitsemisele ja käsustamisele ja järelikult ainult eestkostja võib neid välja võtta vastavalt BES art. 388 tingimustele.

Vaestelastekohtul pole kostealuse esindamise funktsiooni. Ta on haldusorgan, kelle ülesandeks on: eestkostja resp. hooldajate ametisse määramine, kostealuse varanduse inventeerimise eest hoolitsemine, eestkostja tegevuse järele valvamine, kõlbmatute eestkostjate ametist kõrvaldamine, eestkostjatele nende soovi korral juhtnõõride andmine (art. 457—460), nõusoleku avaldamine varanduse valitsemise tähtsamate käsustusaktide sooritamiseks (vt. märkus art. 460 all) ja eestkostjate vabastamine ametist.

Kuid asutised, organid ja isikud, kelle ülesandeks on kontrollida, nõusolekute avaldamine jne., ei ole sellega veel õigustatud teiste asutiste, organite või isikute asemel ja nende eest juriidilisi akte sooritama, mis alluvad kontrollimisele või mis vajavad kontrollija nõusolekut või luba. Kes seda väidab, see eitab kompetentside süsteemi üldse; peame ülearuseks säärase väite absurdsust demonstreerida lugejate ees, kel nagunii õiguskorra põhialused selged. Seadus ei anna vähimatki pidet vaestelastekohtule varavalitsemise funktsiooni ja eriti õiguslikkude aktide sooritamises esinduse konstrueerimiseks. Seadus (art. 396, märkus) määratleb üsna selgesti vaestelastekohtu nõusoleku avaldamise (Genehmi-

gung) ulatuse: „Kõigil juhtumeil, kus seadus nõuab õiguslikuks toiminguks vaestelastekohtu nõusolekut, viimane sooritab enne toimingu katsumise ja siis avaldab oma nõusoleku või mitte-nõusoleku...“ Ainult säärases ja mitte laiemas ulatuses võtab vaestelastekohus osa kostealuse nimel ettevõteta-vaist juriidilisist toiminguid.

Kui kostealuse nimel on hoiukassas raha hoiul, mida ta ise pole sinna hoiule pannud, siis ainsaks seda summat välja võtma õigustatud isikuks on eestkostja, ja seda seaduse põhjal. Et hoiukassa temale hoiusumma võiks välja maksta, peab ta 1) tõestama, et ta on eestkostja, 2) täitma tingimused, mis nõutavad Riigihoiukassa seaduses (esitama hoiuraamatu, tõestama, kui seda nõutakse, oma isiku identisust). Maksab aga hoiukassa alaealise hoiusumma kellelegi teisele, kas või linnapeale, vaestelastekohtu esimehele või sekretärile, esitagu need kas linnavalitsuse või vaestelastekohtu poolt väljaantud volituse, ehtsa või vale — igal säärasel juhul on hoiukassa maksmise toimetanud mitte-õigustatud isikule.

Riigihoiukassa seadus ei muuda selles küsimuses BES sätteid; vastupidi, ta sisuliselt kordab neid. Nii selle seaduse § 28: „Hoiusummad ja intressid antakse välja hoiusumma omanikule, tema volinikule või isikutele, kel hoiusummade käsutamise õigus.“ Käsustamisõiguslike isikute hulka kuuluvad kaheldamatult eestkostjad ja hooldajad²².

Seda kinnitab ka sama seaduse § 21: „Vanemate poolt nende alaealiste laste nimele hoiule antud hoiusummad jäävad vanemate või „eestkostjate käsutusse üldalustel“ (sama on korratud ka „Hoiutingimustes p. 10 all). Õige küll, et § 21 tekst kõneleb ainult vanemate poolt antud summade üle, kuid pole mingit kahtlust, et ka teiste isikute poolt antud summade üle omavad vanemate puudumisel käsustusõigust eestkostjad. Kui Riigihoiukassa seaduse § 20 kõneleb summadest, mida alaealised ise oma nimele hoiule panevad, ja kui § 21 kõneleb ainult vanemate poolt antud summadest, kes on siis käsustusõiguslane muudel juhtumitel alaealise nimele hoiustatud summade üle? Kahtle-

²² Kuna Riigihoiukassa seadus täpsemalt ei määratle, mida tähendab „isik, kel... käsutamise õigus“, tuleb tsiviilõiguslike mõistete järgi arvata, et see on hoiusumma omaniku seaduslik esindaja; vrd. Vene Ustav Gossudarstv. Sberegat. kass. § 37.

mata vanemate puudumisel alaealiste eestkostjad BES sätete alusel (BES art. 388, 2918, 3488). Arvame küllaldaselt selgitanud olevat, et nii BES kui Riigihoiukassa seaduse põhjal vaestelastekohtul puudub alaealise nimel leiduvate hoiusummade väljanõudmise õigus ja järelikult Riigihoiukassal puudub õigus neid välja maksta muile isikuile, kui eestkostjatele.

Käesoleval korral oli aga Riigihoiukassal täielik selgus selle kohta, et tegemist oli mitte linna resp. vaestelastekohtu summadega, vaid alaealise omadega. Toome selle kurikuulsa volituse teksti: „Eesti Panga L. osakonnale. Palume selle L. linna vaestelaste-kohtu korralduses olevast A. nimelisest tähtajata hoiusummast kohtusekretärile S.-le Kr. X allkirja vastu välja anda. Esimees E., Sekretär S., (allkirjad).“ — Eesti Panga osakond Riigihoiukassa ülesannetes oleks pidanud säärasest volitusest nägema, et tegemist on alaealise A. hoiusummaga (ja sellest makstigi S.-le välja X krooni); sõnadele „vaestelaste-kohtu korraldusel olevast...“ ei oleks pank tohtinud mingit kaalu anda, sest võõral nimel oleva hoiusumma kellegi teise „korraldusel“ olemist ei tunne Riigihoiukassa seadus, vaid tunneb ainult „käsutuses“ olemist ja alaealise nimel seisvate summade käsustajajaks erijuhtumeil võivad olla kas alaealised ise, nende vanemad või eestkostjad. Ka ei saa Riigihoiukassa enda vabanduseks välja tulla väitega, et tal oli vaestelastekohtuga selline kokkulepe, mille põhjal alaealiste hoiusummasid välja makstakse selle kohtu esimehe ja sekretäri allkirjadega varustatud volituse põhjal Hoiutingimuste p. 21 kohaselt. Nisugune kokkulepe ei evi kolmandate isikute summade kohta mingit juriidilist kehtivust, sest p. 21 sisaldab lähemaid sätteid ainult juriidiliste isikute ja asutiste nimele hoiusummade paigutamise ja nende käsustamise kohta: eestkoste all olevate alaealiste summad on (ja peavadki olema) hoiustatud nende eneste nimele.

Kokkuvõttes konstateerime: Pearaskus meie poolt arutatud kaasuses ei seisne selles, kas Riigihoiukassa, makstes S.-le võltsitud volituse esitamisel alaealise A. nimele hoiustatud summa, on süüliselt (ettevaatamatusega) põhjustanud L. linnale kahju, vaid selles, kas Riigihoiukassa kohustus kreditori (alaealise A.) vastu on kustunud (resp. vähenenud) maksmisega vaestelastekohtu sekretärile S.-le. Meie poolt toimetatud juriidilise analüüsi tulemus näitab, et see kohustus pole kustunud, sest maksmine on sooritatud asutist näiliselt

esindavale isikule, mis asutis ei kuulu BES art. 3488 loendatud maksmise vastuvõtmiseks õigustatud isikute hulka ega samal ajal ka isikute hulka, kel on alaealise hoiusummade üle käsustamise õigus Riigihoiukassa seaduse § 28 järgi. Järelikult isegi sel juhul, kui S. nimele kirjutatud volitus oleks olnud ehtne, ei oleks Riigihoiukassa tohtinud S.-le maksmist sooritada, sest näiliselt volitust andev asutis polnud õigustatud maksmist nõudma ega vastu võtma. Kui Riigihoiukassa on siiski maksnud, siis on ta seda teinud omal riisikol. Igatahes ei saa Riigihoiukassa (või tema ametnikkude) eksimust pidada kuidagi vabandatavaks, sest ta on eksinud õiguses (*error s. ignorantia iuris*).

5. — Oletame aga, et L. linna vaestelastekohus oli õigustatud käsustama Riigihoiukassas hoiustatud rahasumma üle ja järelikult ka seda välja võtma ning L. linnavalitsus õigustatud kohtus hagiga esinema. Kuid ka sel oletatud juhul oleks ta meie arvates paremini pidanud toimima ja hagi esitama kostja (Riigihoiukassa) vastu mitte kahjutasu nõudmisena, vaid hoiusumma väljamaksmise nõudmisena. Tõstes hagi kostja poolt põhjustatud kahju alusel, peab nõudja tõestama oma kahju, ja et see kahju on põhjustatud kostja süü läbi. Nõudja kreditor, väites oma kahju, võtab aga *implicite* õigeks, et võlgnik-kostja, kes maksnud mitteõigustatud isikule, on ometigi vabanenud algsest kohustusest *solutio* läbi ja et kahjutasu kohustus tekkis kostjal seepärast, et ta hooletuse tõttu toimetas maksmise mitteõigustatule, kes saadud raha ära raiskas. Ei mõista, miks kreditor-nõudja peaks enda seisukorda sel viisil raskendama ja võtma endale raske *onus probandi*. Arutlusel oleval juhul oleks kreditoril palju lihtsam olnud nõuda kostjalt hoiusumma tasumist või hoiuarve ennistamist; see asjaolu, et kostja oli maksmise toimetanud võltsitud volikirja esitajale, järelikult, mitteõigustatud isikule, oli juba kriminaalkohtu otsusega lahendatud. Siis kostja, tahtes vabaneda teiskordsest maksmisest, oleks pidanud kompensatsiooniks esitada oma kahju tasumise nõude nõudja vastu ja tõestama, et temale tekkinud kahju on põhjustatud nõudja süü läbi; kui pärast nende kahe (objektiivse ja subjektiivse) momendi tõestamist kostja-kahjukannataja poolt, nõudja oleks BES art. 3441 kohaselt tahtnud kahjukannataja enda hooletust demonstreerida, oleks kostja pidanud eventuaal-

selt vastu tõestama, et ta vajalikkude ettevaatust ja hoolsust ilmutas kahju vältimiseks. Ühe sõnaga, raskem tõestamise koormus oleks kostjal lasunud. Veel enamgi, mitte tõestamise koormuse raskus või kergus üksi pole mõõtuandev, vaid kogu küsimuse asetamine oleks olnud meie seadustiku süsteemile ja loogikale vastav ning õige olnud.

Vaatleme järgnevalt kriitilise pilguga kohtu seisukohti asjaolude hindamises ja juriidilises argumentatsioones.

Jaoskonnakohtunik ja ringkonnakohtu on leidnud nõudja hooletuse seisvat selles, et ta hoiuraamatut, vaestelaste kohtu planke ja pitsateid pole hoidnud nõnda, et need vaestelaste kohtu sekretärile poleks olnud kättesaadavad; sellise hooletuse tagajärjel olevatki saanud võimalikuks dokumendi võltsimine ja hoiussumma petlik väljavõtmine hoiukassast.

Meie arvates pole aga nõudja põhjustanud seda kahju, vaid seda on põhjustanud ainuüksi vaestelaste kohtu sekretär, kes tarvitab oma pettuse sooritamiseks vahenditena 1) hoiuraamatut, 2) kantseleimaterjali ja 3) allkirja võltsimist. Mis puutub hoiuraamatusse, siis BES art. 367 järgi kuulub ta kahtlemata hoidmisele vaestelaste kohtu, kuid selles seaduses pole öeldud, et seda tuleks hoida ilmtingimata raudkapis. Pole ka põhjendatud, et vaestelaste kohtu sekretär on säärane ametnik, kelle eest nõudja oleks pidanud kartusega eemal hoidma hoiuraamatut. Tema oligi see ametnik, kes iga päev pidevalt vaestelaste kohtu kantselei asjaajamist juhtis. Alles mõni aeg tagasi, pärast seda kui mitme vaestelaste kohtu ümber tekkisid kõmulised lood, seati suuremates linnades ametisse erilised vaestelaste kohtu esimehed, kes pidevalt iga tööpäev vaestelaste kohtu ametiruumes asjaajamist juhtivad ja ka sekretäri tegevust kontrollivad. Mis aga kõige tähtsam, hoiuraamat pole säärane paber, mis iseendast õigustab tema ettenäitajale hoiussummat välja maksma, ta pole juriidilises mõttes väärt-paber. Antud juhul oli tarvis veel volitust selle raamatu järgi summa välja võtmiseks.

Veel vähem saab ette heita nõudjale seda asjaolu, et v-kohtu nurgatempliga plangid sekretärile kättesaadavad olid; jääb küsida, kelle käsustamises ja hoidmisel need siis peaksid olema, kui mitte sekretäri käes ametiruumis. Pealegi võib nurgatempliga planke ise valmistada lasta, ilma

neid ametiruumist võtmata. Mis puutub lõpuks pitsatisse, siis seegi on sageli paljudes asutistes sekretäri valve all, pealegi säärases asutises, nagu L. vaestelastekohtus, kus esimehe ametikohuste täitmine mitte igapäevast pidevat ilmet ei kandnud. Tõsi küll, Riigihoiukassasse paigutatud summade hoiutingimuste § 21 IV lõike kohaselt riigi- ja omavalitsusasutiste volitused peavad olema varustatud asutiste summasid käsustavate ametnikkude allkirjadega ja asutise pitsati jäljendiga, kuid pitsati jäljendi olemasolu pole ainuke rekvisiit, vaid üks rekvisiitidest, mis asutise poolt lähtuval volikirjal peab olema. Riigihoiukassa võib keelduda maksmast muidu täitsa ehtsa ja kompetentse ametniku poolt allakirjutatud volituse järgi, millel aga puudub pitsatijäljend; on ta, vaatamata pitsatijäljendi puudumisele, siiski maksnud sisuliselt õige volituse järgi, siis on ta õieti maksnud, kuigi vastuvõtja raha üle ei andnud asutisele. Samuti tuleb lugeda õieti makstuks, kui makstakse muidu sisuliselt õige volituse järgi, millel aga pitsatijäljend pole vajutatud asutise omandis oleva pitsatiga, vaid volitatu enese poolt endale varuks muretsitud asutise omaga sarnaneva pitsatiga.

Ei asutise plank, nurgatempliga või ilma, ega ka pitsat pole need rekvisiidid, mis volituse teevad ehtsaks, vaid volituse sisu pärinemine asutiselt, ja selle pärinemise presumpsooniks on krediidikäsustaja ehtne allkiri. Selleks oli Riigihoiukassa võtnud ka allkirjaproovid, et kergendada oma ülesannet volitusel leiduvate allkirjade ehtsuse kontrollimisel, s. t. selleks, et vältida kahju, mis võib tekkida võltsitud allkirjaga volituse järgi raha maksmisest. Kas allkiri on hästi järele tehtud, nii et võrdlusel allkirjaproovidega võltsimine äratundmatuks jääb, või oli ta halvasti järele tehtud — kõik need asjaolud ei tee asutise krediidikäsustajat või üldse kreditore, kelle allkiri oli järele tehtud, vastutavaks võlgniku ees. Kui asutise juhataja resp. krediidikäsustaja pole alla kirjutanud dokumendile, millega alluvale ametnikule ülesandeks tehakse pangast raha välja võtta, siis administratiivõiguslikult puudub korraldus (millega tsiviilõiguslikult oleks seltsinud volitus võlgnikult maksmist vastu võtma); kui pole korraldust, järelikult ka mitte selles *implicite* sisalduvat volitust, siis alluva ametniku poolt toimepandud raha välja võtmine pangast pole ametialane akt, mille tagajärgede eest eventuaalselt asutise vastutus võiks kõne alla tulla, vaid

tema kui eraisiku tegevus, mille tagajärgede eest ta isiklikult vastutab.

Kas pank allkirja võltsimist ära tundis või mitte (võltsimist püütakse ikka nii teha, et seda ära ei tunta), see ei muuda asja, sest nõudja pole selles süüdi ja süü puudumisel langeb ära kausaalne side kahju põhjustamises. Kui hoiusumma omanik või käsustaja pole süüdi võlgnikule-pangale kahju põhjustamises, mispärast peaks tema siis kahju kandma valesti toimetatud väljamaksmise puhul? Pettus on sihitud mitte tema, vaid võlgniku-panga vastu ja viimasel on õiguslikud vahendid mitteõigustatud rahasaaja vastu (BES art. 3689).

Ka see asjaolu ei tähenda midagi, et vaestelastekohtu sekretär oli pangale tuntud isik, kes aastate jooksul oli käinud pangast raha välja võtmas ja üldse olevat olnud volitatud raha välja võtma. Asjaoludest ei nähtu aga, et sekretäril oleks olnud antud üldvolitust summade väljavõtmiseks ja ametiasutis ei saagi säärast üldvolitust raha väljavõtmiseks anda. Riigihoiukassa tingimuste p. 20 on küll juttu üldvolikirjast, kuid see käib ilmsesti eraisikute hoiusummade kohta, sellal kui asutiste käsustuses olevate summade väljamaksmise kord on sätestatud § 21. Antud konkreetsel juhul oli tegemist küll ainult spetsiaalse volitusega. Aastate vältel rea korralduste tegemisest alluvale ametnikule (mis korraldustega *implicite* kaasub ka volitus) ei saa teha järeldust, et see alluv ametnik nagu mõnesuguse iganemise põhjal oleks saanud edaspidiseks õigustuse ka ilma ülemuse korralduseta teatavaid ametialalisi toiminguid sooritada.

6. — Asume nüüd kohtu poolt käesolevas asjas esitatud juriidilise argumentatsiooni kriitilisele hindamisele.

Mõttega määratella raha hoiuleandja ja hoiulevõtja (Riigihoiukassa) vahekorra juriidilist loomust, konstateerib ringkonnakohus, et hoiuarve avamisega Riigihoiukassa astub hoiusumma omanikuga kassapidaja vahekorda, ja et Riigihoiukassa ei tee väljamakse seega mitte oma rahast, vaid hoiusumma omaniku rahast. Milliste elementide põhjal kohus hoiusevahekorra „kassapidaja“ vahekorraks kvalifitseerib, seda otsusest näha ei ole, kuid säärase konstruktsiooni tagamõtteks on püüdmine veenda, et 1) hoiule antud raha ei lähe hoiulevõtja omandisse, vaid jääb hoiustaja omandiks, ja järelikult, et 2) hoiulevõtja-kassapidaja vastutus peremehe-

hoiustaja asjade, käesoleval juhul raha, valitsemises piirdub ettevaatamatusega ega tõuse vastutuseni juhuse (*casus*) eest.

Säärane konstruktsioon on väär, kõnelemata ta ebamäärasusest. Iga juriidilise analüüsi ja konstruktsiooni korral peab pütama küsimuses olevad nähtused redutseerida mõneks juriidiliseks mõisteks. „Kassapidaja vahekord“ pole aga mingisugune juriidiline mõiste: ei leia me säärast tsiviil-seadustikust (s. o. BES-st) ega tunne niisugust ka tsivilistlik teooria. Kui aga kord kohus on hoiusumma kreditori ja hoiusumma deebitori vahel oleva õigusliku suhte nimetanud „kassapidamise vahekorraks“, siis juriidiliselt see peaks tähendama teenistuslepingu vahekorda. See poleks aga õige, sest puuduvad igasugused õiguslikud tunnused teenistuslepingu jaoks. Kõnelemata sellest, et hoiusumma kreditor (keda seadus ebatäpselt nimetab „omanikuks“) ei maksa hoiukassale mingit töötasu ehk palka, on olukord hoopis vastupidine: hoiukassa maksab hoiusumma kreditorile tasu intresside näol! Küsimuses olev vahekord on meie kehtiva õiguse järgi see, mida doktriinis nimetatakse „*depositum irregulare*“ ja mille vahekord on tsiviilõiguslikult reguleeritud BES hoiuse lepingut käsitlevate reeglitega (art. 3777—3814), niivõrra kui eriseadus (antud korral Riigihoiukassa seadus ja selle põhjal antud määrus, eventuaalselt hoiutingimused) neid ei asenda spetsiaalsemate, üldist õigust äramuutvate reeglitega. Hoidudes refereerimast panga deposiitkonto mitmesuguseid juriidilisi konstruktsioone²⁵, skitseerime siinkohal panga hoiuvahekorra meie positiivse õiguse seisukohalt. Riigihoiukassa seadus § 1 järgi „Riigihoiukassa ülesandeks on võtta hoiule raha intresse kandma ja leida hoiukapitalidele kindlat ning tulusat paigutust“. Seega on Riigihoiukassa kohustus hoiusumma omaniku raha hoida. Ometi ei ole siin tegemist regulaarse hoiuselepinguga BES art. 3777 mõiste kohaselt, sest hoiukassa ei ole kohustatud täpselt neidsamu rahatükke tagasi andma, vaid samast liigist samas hulgas. Seda võime väita kahel alusel: 1) Riigihoiukassa, tema kohta käiva tsiteeritud § 1 põhjal, peab leidma hoiukapitalidele tulusa paigutuse, kuid seda saab ta teha,

²⁵ Šeršenevitš, Kurs torg. pr., § 120. La Lumia, I depositi bancari, Torino 1913. Neumann-Hofer, Depositengeschäft u. Depositen-Bank, 1894; J. Escarra, Principes de droit commercial, tome VI, Paris 1936, lk. 250 jj.

kui ta hoiule võetud rahatükke mitte viljatult oma rahakappides ei hoia, vaid need omalt poolt edasi paigutab ja mitte lihtsa rahatükkide hoiuselepingu alusel, vaid ette võttes mitmesuguseid lubatud operatsioone; 2) BES art. 3794 põhjal: „...Kui asendatavad asjad (ja raha on asendatav asi — autori märkus) on välja loetud, mõõdetud või kaalutud ja üle antud vastuvõtjale mitte lukustatult ja pitseeritult, siis säärastele juhtumele on ta (vastuvõtja) kohustatud temale usaldatud asju tagasi andma ainult samas hulgas ja samas omaduses.“ Neil põhjustel tuleb lugeda, et Riigihoiukassale raha hoiule andmisega läheb omandiõigus üleantavate rahatükkide suhtes Riigihoiukassale ja viimane on nüüdsest peale kohustatud niisama palju tagasi andma, mitte neidsamu rahatükke²⁴.

Seda liiki hoiuselepingus on aga depositaar palju suuremal määral vastutav, kui regulaarse hoiuselepingu puhul ja nimelt vastutab ta ka juhuse eest. Ja seda väljendabki BES art. 3788 p. 4: „Hoiulevõtja vastutab ka juhuse eest ... 4) kui leping on sõlmitud art. 3794 näidatud alusel.“ Kuna Riigihoiukassa võtabki rahad vastu mitte lukustatud kastides ega pitseeritud pakkides, vaid raha üle lugedes ja avatult, seega art. 3794 näidatud viisil, siis järelikult art. 3788 p. 4 põhjal vastutab ta ka juhuse eest. Pidasime vajalikuks selle punkti juures peatuda, sest kohus on eriti rõhutanud, et Riigihoiukassa ei vastuta hoiusumma omaniku juhusliku kahju eest. Kohtus pole aga BES art. 3788 rakendatavust käesolevale küsimusele üldse puudutatud, vaatamata sellele, et see norm raha hoiulevõtja vastutuse kohta määrava tähtsusega on.

Kriitilisi märkmeid kutsub esile ka juhuse mõiste rakendamine kohtu poolt. Riigikohus oma otsuses käesolevas asjas ütleb muuseas järgmist: „Niisuguste ebaharilikkude sündmuste kokkusattumus, nimelt et asutise ametnik, kelle kasutada on hoiuraamatud, asutise pitsatid ja templid ja et sama isik neid oma ameti tunnuseid kasutab kuritahtlikult, võrdub juhusega, mis kahju tasumisest vabastab.“

BES art. 3438 loeme aga, et „kahju loetakse juhuslikuks, kui tema põhjus seisneb sündmustes, mida ei saanud inimese mõistusega ette näha ega inimjõuga vältida“. Kas tõesti võltsi-

---

²⁴ Vt. ka Erdmann, System, IV k. (venekeelses tõlkes), lk. 284.

tud volitusega pangast võõra raha väljavõtmine on pangale sündmus, mida inimese mõistus ei saa ette näha ega vältida? Seda oleks saanud vältida, kui Riigihoiukassa oleks kas või näit. telefoniliselt järele pärinud, kas tõesti volitus on antud.

7. — Peale muude, senikäsiteldud argumentide on kohus oma otsuse rajanud Tsekiseaduse § 24-le. Pärast seda, kui ta konstrueeris hoiusevahekorra ebajuriidiliselt „kassapidaja“ vahekorrana, leiab ta, et see vahekord on täiesti analoogiline vahekorraga tšekimaksja ja tšekiandja vahel; ja kuna analoogia olemas, siis pidavat rakendusele tulema Tsekiseaduse § 24 lõige: „Vale või võltsitud tšeki väljamaksmisest tekkinud kahju kannab... arvatav väljaandja... kui valetšeki väljaandmine või tšeki võltsimine võimaldus tema, tema volinikude või teenijate tegevuse või hooletuse läbi.“

Meie arvates ei saa analoogia põhjal Tsekiseaduse sätete rakendamises juttugi olla, sest BES sissejuhatuses art. XXI põhjal võiks analoogia kõne alla tulla vaid siis, kui BES-s endas puuduksid sätted küsimuses oleva kaasuse lahendamiseks. BES aga sisaldab küllaldaselt sätteid nii *solutio* kui ka kahjutasumise aluste kohta. Petetud võlgniku poolt mitteõigustatud isikule toimetatud maksmine pole põrmugi säärane ennekuulmatu *species facti*, mis ei mahuks BES vastavate sätete rakenduspiirkonda. Misjaoks siin üldse analoogiat vaja? Enne kui analoogia poole pöörduda, tuleb loogilise tõlgendamise võtete abil kõik võimalik olemasolevatest sätetest välja ammendada ja kui vaatamata kõigele sellele siiski võimalik pole juhtumit lahendada, tuleks rakendada analoogiat. Ka sisulisest küljest vaadatuna on väga küsitav tšekiõiguse sätete rakendamise võimalus hoiusevahekorrale. Viimase puhul saab kreditor hoiuraamatu, mis on ainult tõendav vahend, tšekk seevastu on aga ehtne väärtpaber. Tšeki vahekord võib tekkida hoiusevahekorra kõrval erilise tšekilepinguga, kuid ta võib tekkida ka mõne teise vahekorra, näit. kontokorrendi, krediidi avamise jt. kõrval, mille põhjal panga kliendile on antud õigus käsustada teatavate summade üle. Kui aga analoogia alust tahetakse leida käsustamise sarnasuses, ühe juures volituse andmise ja teise juures tšeki väljaandmise näol, siis on see sarnasus ainult väline, mitte sisemine, nagu nõuab analoogia puhuks BES sissejuh. art. XXI. Kõnelemata põhilisest erinevusest volituse ja tšeki juriidiliste struktuuride vahel, on lahkuminek ka kummagi

väljaandmise vahel. Volitust võib igasugusel paberil kirjutada, tšekki aga erilisel tšekiformulaaril, mille pank laseb ise valmistada ning kliendile annab erilise kokkuleppega formulaari hoolsa hoidmise üle. Kreditor ei saa kuidagi ära hoida, et keegi tema nime järele tehes vale volituse valmistab, tšekiraamatu hoidja saab aga seevastu vajaliku ettevaatuse juures vältida tšeki võltsimist, olgu siis, et tšekiformulaar tema hoolsusele vaatamata on sattunud võõraste kätte (näit. sissemurdmise tagajärjel).

Kui ei saa analoogia põhjal tšekiõiguse sätteid rakendada, siis on täitsa asjatu toetuda *ex-Vene* Senati tsiviilkassatsiooni-departemangu otsusele nr. 114 — 1892, sest osundatud otsus on tehtud just tšekivahekordade lahendamise puhul ja pealegi ajastul enne meie oma Tsekiseadust, mis nahunii sisaldab sätteid vale- või võltsitud tšeki järgi maksmise tagajärgede kohta.

A
A-13513

(„Õigus“ 1938, nr. 3.)

O./ü. K. Mattieseni trükikoda, Tartu, 1938.